

1. Социално регулиране

Човешкото общество е система от общ. Отношения възникващи и осъществявани между индивидите и техните общности. О-вото е самовъзпроизвеждаща се и саморегулираща се система. Организираността и редът са му вътрешноприсъщи. Този факт налага постановяването на модели на поведение на индивидите. Без регулирането на поведението на хората от страна на обществото е невъзможно неговото съхраняване, неговото нормално функциониране и прогресивно развитие. Соц. регулиране е именно целенасоченото въздействие върху поведението на хората, насочване на тяхното поведение в определени граници. С възникването на д-жавата като организация, осъществяването на управлението предполага и налага установяването на нов вид правила. Те вече се създават не по пътя на опита, а чрез заповеди на властващите, осигурени, гарантирани с принуда, със силата на държавата. Този нов вид правила присъщи на организацията държава е правото. Като всички други социално регулатори, правото насочва човешкото поведение като определя модели, които хората задължително трябва да спазват. Правото трансформира обществените отношения като соц. реалност в правна реалност. Това е същността на правното регулиране. Правото въздейства върху общ. отношения като насочва тяхното протичане в един съзнателно определен ред. Така се изключват анархията и произвола в общ. взаимодействия. Правото не е нито 1-вият нито единственият соц. регулатор. В държавно организираното о-во съществуват и действат и други системи от правила. Правото не съвпада с тях, но не ги и изключва. Правото обаче има приоритет пред всички тях, тъй като е единственият държавен официален и задължителен соц. регулатор. Правото не определя изцяло поведението на членовете в общността, а само част от това поведение. Първо, правото урежда само взаимоотношения между лица, а не личното, автономното поведение на човека. Второ, правото урежда взаимоотношения между хората, но не всички взаимодействия. Правото урежда отношения по повод разпределението и обмена на блага. Благата от своя страна са неща, които имат качеството полезност. Те биват материални, духовни (име, чест, достойнство) и организационни (власт). Отношенията между хората по повод взаимен, възмезден обмен на блага очертават границите на действие на правото.

Механизъм на правнорегулиране

Процес, който включва три последователни етапа. Първият е правополагането. В юриспруденцията, от втората половина на 19 в. като синоними на правополагането се използват и термините правотворчество и нормотворчество. Нормотворчеството има за предмет създаването на нови правила и в този смисъл е част от

правотворчеството. Правополагането въвежда позитивното, положеното право за разлика от обичайното, което не е записано. Позитивното право е система, подредена в общи спрямо всички лица и абстрактни спрямо всички предвидени възникващи ситуации, модели юридически отмерено поведение. Позитивното право ве определя още и като обективно право. От една страна понятието обективно право се използва, за да се даде смисъл на релацията обективно-субективно право. Така, обект. право включва общите абстрактни правила, докато субективното идва да очертае и ограничи индивидуализираното и конкретизирано отделно правило свързано с определен субект. В този смисъл, то е правото на субекта. В тази връзка обективното право е събирателно понятие, защото включва в себе си не само права, но и задължения, заповеди и забрани, конкретизирани и съотнесени към отделен определен субект. От друга страна понятието обективно право се използва, за да се посочи обективиранието на правото като съществуваща регулативна с-ма. Позитивното право като регулатор е единственият, който се обективира, получава своя външна обективна форма в юридически норм. актове, издадени от опр. компетентни държ. органи. Тези юридически норм. актове се опр. като източници на правото. То е положено в правните източници и чрез тях получава юридическа сила и официална императивност. След като са установени, изработени, положени в правните източници, моделите на поведение за съответните общ. взаимодействия следва да се осъществят на практика. Правно уредените обществени отношение трябва да се осъществят като приложени модели. Това е вторият етап на правното регулиране. Положеното право се трансформира, преминава в приложено. Приложеното е конкретизирано спрямо лицата и обстоятелствата, модел на позитивното право. Прилагането е процес на снемане на общото в отделното. Позитивното право се сменя в субективно. То от своя страна конкретизира същността на позитивното право като дължимо. От дължимо като модел, то става дължимо в конкретният казус, конкр. лице. След като се смене до конкр. лице, следващият етап е изпълнение на дължимото. В този 3-ти етап, всяка от двете страни трябва да осъществи сведеното до нея умерено поведение. Това е фактическото осъществяване на правно определените позиции на лицата като страни в модела на един юридически дискурс. Резултатът е осъщественото правно регулиране.

2. Правото като ред

Правото има множество същностни функции и поради това може да бъде дефинирано от различна гледна точка. На първо място трябва да бъде дефинирано като модели за ред. Битието на хората се нуждае от ред, защото смисълът на реда е съхраняване на живота и битието. Хората живеят в общност и за това те трябва да подредят взаимодействията, както между тях така и по отношение на природата. Редът е насочване, регулиране на поведението. Първите форми на това насочване представлява казуалното регулиране. Особеност на това регулиране е, че то е свързано с определен казус и е валидно само за него. С приключването на казуса, предписането как да се постъпи се изчерпва и се слага край. По-късно се въвежда регулирането чрез

правила. За разлика от казуалното регулиране, правилата имат тези предимства, че са приложими към неопределен брой казуси. С развитието на о-вото се появяват блага, които могат и трябва да бъдат разпределени между хората. Възникват нови обществени отношения, които трябва да бъдат подредени, да бъдат подчинени на определен ред. Този нов ред представлява правото. То е подреждащо явление. Началният смисъл на правото е ред в отношението на благата. От тази гл. точка параметрите на правото са блага и ред. Правото съществува като ред в резултат на това, че преобразува соц. факти и отношения в правно състояние. Това преобразуване е юридикация на фактическото и установяването му като право. Юридикацията се изразява в придаване на правна значимост на съществуващи дадености (неща) като компоненти в моделите на правото. Дават израз на самото право като ред.

3. Правото като съзнание

Правото възниква от съзнанието и съществува чрез него. Съзнанието е най-горният пласт на психиката. Съществуват три вида психични явления-псих. с-ва, псих. явления и псих. процеси, които от своя страна са познавателни, волеви и емоционални. Отношение към правото имат първите два процеса. Съществува, както индивидуално, така и общ. съзнание, индивидуална и общ. психика. Обществената психика включва само психически процеси (позн. и волеви). Познавателните процеси формират индивидуалното и общ. съзнание, соц. регулиране и правното в частност. Представлява съзнателно насочено и следвано поведение (всички модели на поведение, които обществото въвежда са продукт на общ съзнание). Те се полагат чрез общ съзнание и съществуват в индивидуалното съзнание. Ето защо правото е специфична форма на съзнание. Правото няма материалност, човек го възприема чрез съзнанието си, то същ. в и чрез него. Съществува като опознати модели на поведение. Правото се полага чрез общ. съзнание и съществува в личното съзнание. Правото е и остава идеално явление. Обективно съществуват източниците на правото като самите те са обективирани в някакъв материален носител. В Древна Гърция законите са били изсичани в/у дъски. На други места са били изписвани в/у бронз. Тези форми на обективиране на източниците имат за цел да обявят правото, да го направят познаваемо. Правото не може да има вещественост.

4. Правото като воля

То е проявление на общ съзнание, оформено като соц. воля. Познаването за соц. реалност прави възможно отмерването на поведението. Създаването и полагането на правните модели като съдържание на правото се осъществява като

волеизявление. Правото е общ. явление, то има своите основания в общ. живот и е насочено към него. За това и волята, която правото носи е обща воля. Общата воля има надличностен характер. Волята в правото е обща, дори и когато е персонифицирана в едно лице, когато от осъществява държавна власт. Правото съдържа в себе си волята необходима да го въведе като ред. Представителния орган на съвременния законодателен орган - Парламента, определя презумпцията, че правото наложено от законодателството, изразява волята на народа. Общата воля, която дава израз на правото не е произволна, не е ограничена. Първо, волята е обвързана от целите на правото. Целта е водеща, тя дава насока на волята и така волята става подчинена на целта. Правото е целеполагащо явление, в правото е заложена йерархия от цели. Тези модели може да бъдат посочени изрично в източника или да са включени скрито в неговото съдържание. Основните цели са: установяване на ред в разпределението и обмена на блага, охрана на този ред, санкция за нарушаването на реда, защита срещу неправилно ограничаване и санкциониране. Второ, общата воля е подчинена и на интересите. Интересът е осъзнатата потребност да се притежава благо. Правото отчита интересите и въвежда баланс между тях. Същевременно в о-вото съществуват, наред с частните и общи интереси, интереси на о-вото като цяло. Правото трябва да държи баланс между частния и общия интерес. Приоритет имат общите. Волята в правото е обща воля поставена в отношение към индивидуалната воля на отделния човек или към колективната воля на организирана човешка група. Общата воля е насочена към тези частни глоби. Регулативното действие на правото се осъществява като резултат от поведението на хората, основано на тяхната воля, която следва волята на правото. Като определя и насочва частната воля, общата воля се явява като воля върху воля. Разграничението между обективното и субективното при волята в работата. Властническите волеизявления дават обективното в правото. Снетата, конкретизирана спрямо обстоятелствата ф-ма на частна воля дава субективното право. В това произтича и двойния смисъл на правото. От една външна страна правото означава обективиранията обща воля, положена чрез правни разпоредби като съдържание на юрид. норм. акт. Това е обективното право. От вътрешна страна, правото означава предоставената на субекта ф-ма на частната воля, произтичаща от обективното право. Това е субективното, личното право.

5. Правото като мяра

Задачата на правото е да определи възникването и протичането на реални общ. отношения. Чрез определеността, която носи правото се изключват алтернативните варианти на поведение, което означава, че се налага ред. Тази определеност присъща на правото, на цялото му съдържание е неговата институционалност. Тя е начин на съществуване на съдържанието на правото. Институционалността е границата между правото и неправото, между правото като ред и неопределеността, присъща на безредието и произвола. Правото институционализира социалната реалност като я отмерва. Отмерената реалност става правна реалност. Правото носи специфична

юридическа мяра на нещата. Чрез нея се осъществява юридизацията, което ще рече предходът от фактическото в правното. Основните категории като лице (правен субект) имат правно значение на основата на собствена мяра. Собст. мяра не съвпада с отмерването в социологията. Според нея човек става личност при навършване на пълнолетие и в резултат на една нормална психическа и социологическа социализация. Човекът е субект за правото още от момента на своето раждане. От този момент всеки индивид се включва в правната сфера на живот. Бебето не може да осъществява правни сделки, но е носител на права. Дори по силата на една фикция от римското частно право, за лице в правото се счита и заченатият, но нероден човек. Субективното право е отмерена свобода. Правното задължение е мяра на самоограничена свобода. Чрез юридическата мяра се придава определеност на всички елементи на правото. Мярата е атрибут на реда. Правото като ред е самокупност от множество мяри. Чрез юридическата мяра се отмерва, като се създават правила. Така правото съществува като множество правила, обхващащи всички негови елементи, подредени и систематизирани в правни конструкции. За разлика от неправните норм. регулатори, правилата на правото са официализирани и общозадължителни. Ето защо правото има официална институционалност.

6. Нормативност на правото

Човешката общност подобно на природата съществува в режим на цикличност, на повтарящи се процеси, условия и действия. Трайното, повтарящото се поведение на хората определя обективната нормативност на соц. живот. Тя е качество на общ. взаимодействие. Връзките между хората, както и взаимодействието им с природата не могат да се избегнат, но могат да се насочат, да се определят. Ето защо общ. съзнание отразява и възпроизвежда обективната нормативност като изработва модели на поведение, които хората трябва да следват при повтарящи се ситуации. Така, обективната нормативност, присъща на чов. взаимодействия се типизира чрез норм. регулатори. Това е валидно за всички соц. нормативни регулатори, вкл. и за правото. Общ. съзнание, което установява различни норм. регулатори едновременно възприема обективната нормативност и я коригира. Корекцията е в преобразуването на обект. нормативност в соц. норми. За да подредят общ. живот, хората въвеждат една изкуствена субективна причинно-следствена връзка между обективно възникващи и повтарящи се соц. състояния, които приемат като причина и последващо поведение отмерено в правило, което свързват като следствие на тази причина. Така, тази изкуствена връзка, която отразява обективната закономерност на соц. явления и отмерената и последица е соц. норма. Соц. норма пресъздава обективната нормативност като я трансформира в модел на дължимо. Дължимото е въведеното от съзнанието обвързване на следствието, поведението с възникналите условия. За разлика от неправните соц. регулатори (религия, етика, морал, естетика, етикет), правото има специфика в своята нормативност и тя се изразява в следното: правото отмерва и последиците и условията. Правната норма е модел на задължителната връзка между

правилата за условия и правилата за последици. Правните норми са общи, абстрактни и неперсонифицирани модели на задължително обвързано поведение. Правните норми са общи модели, защото са предназначени да уреждат неопределен брой типични повтарящи се житейски ситуации. Правните норми са абстрактни модели, защото в тях условията и последиците са очертани с родови белези, а не с конкретното. Правните норми са неперсонифицирани модели, защото имат отношение към всички лица.

7. Правото като дължимо

Правото е творение на общ. самосъзнание, но обитава индивидуалното съзнание. В личното съзнание правото съществува като дължимо. Дължимото е част от индивидуалното съзнание, което осмисля нормативното. Дължимото е опозиция на съществуващото, а то е това, което е. Дължимото е това, което трябва да бъде, трябва да стане, трябва да се направи. Дължимото е една идеална мисловна проекция в бъдеще време. То е проекция на бъдещо съществуващо, което трябва да стане. Именно, защото трябва съзнанието осмисля своя предмет като дължимо. Съзнанието осмисля правилата, те са предмет на дължимото. Съзнанието осмисля отправеното изискване да се следва правило. И трето, осмисля изричната обвързаност с правилото. Тези три елемента дават съдържанието на дължимото. Дължимото е субективното в субекта, включване на нормативното. При етичните правни норми, дължимото отразява предписаните последици като поведение. В правото всичко е дължимо. Всички негови правила, цялото му съдържание. Дължими са условията, които са отмерени. Дължими са отмерените последици. Дължима е връзката между условия и последици. Дължимото е субективно отношение на адресата към нормативното. За да се възприеме като дължимо, правната нормативност трябва да има надсубективен характер. За разлика от мотала, правото не търси опора в моралния дълг, а в комуникативния разум. Хората отчитат факта, че живеят в общност, осъзнатата необходимост от ред налага изработването и приемането на общи правила. Така тези правила получават определена степен на универсалност. Степен на всеобщност. Комуникативният разум се проявява в съгласието да се следват правила. Това съгласие не се постига чрез договор, а чрез приемане и присъединяване. Съгласието превръща нормативното в трябва. Съгласието свързва субекта с правото като дължимо. Общото съгласие върху правото му придава конвенционален характер, а именно: правилото е еднозначно определено, условията са известни на всички, всеки вярва, че другите ще спазват реда. Очаква това насрещно спазване на правилото и това е решаващото за неговото поведение. Така, всички приемат задължението да следват правилата, приемат ги като дължимо. Комуникативният общ. разум, който поражда общото съгласие е ценностно ориентиран. Общественото съгласие е психически акт, който свързва полезното с необходимото в аксиологическо основание на правото. Ценностно обусловеното съгласие върху дължимото е и съгласие за обвързване за задължаване спрямо него. Задължаването е обвързване за изпълнение на дължимото. Така, дадено юридическо право е соц. валидно, докато съществува общ. съгласие спрямо него. Като ценност, което кара индивидите да го

приемат за дължимо и ги обвързва, защото те се задължават да го спазват. Ако обаче нещата се променят ценностно, правилото може да не се приема вече като дължимо. Общественото съгласие определя правната нормативност като задължаващо нейното официализиране в норм.юр. акт или в закон. Прави правната нормативност задължителна.

8. Вербализиране на правото

Правото съществува чрез съзнанието и като система от волеизявления. Трябва да се пренесе в индивидуалното съзнание, трябва да достигне до индивидуалния разум. Правото трябва да бъде познато. Първоначално правото се изразява чрез символи, ритуали. По-късно чрез езикови формули, в най-ново време чрез текст. Въпреки, че съвременното право се обективира чрез текст, все още присъстват в ограничен обем и други елементи на правния език. Правото се вербализира чрез езика, за да достигне до индивидуалното съзнание. Езиковият израз на правото се осъществява чрез правни разпоредби. Волята се изразява чрез езика, а езиковия изказ добива роля на волево изразово действие. По своя волеви характер правната разпоредба се различава от другите форми на писмения език. Разпоредбата е вид съобщително изречение, с което се предава волеизявлението, предава се волята на автора към правните субекти. Според Джон Остин правната разпоредба е вид перформатив. Включва 3 вида езикови действия. Всички правни уредби са вид нормативни. С правната уредба се съобщава нещо с определен смисъл. Това е нещото, което трябва да бъде, трябва да стане, трябва да се случи. Това е отмерващото значение на казаното, дадено като правило. Юрид. правило е част от волеизявлението, чрез което правото отмерва. Отмерването в случая е придаване на правно значение на неща от соц.реалност в резултат, на което те стават значими за правото. Правни условия, правни последици, правни блага, правни качества, правни позиции на субектите, правни редове и прочие. Тези елементи от соц.действителност се изразяват в правни понятия и се обективират чрез езика в правната разпоредба. Така разпоредбите стават носител на юридически правила и на техния смисъл. Второто езиково действие е вече не информативно, а интернационално. То е изискване, заповед по терминологията на Остин и разпореждане по нашия ЗНА. Това е разпореждането да се изпълни отмереното, да се следват моделите. Третото задължаващо обвързване на адресатите с първите две. Разпореждането се явява предпоставка да се осмисли обвързването. Чрез посочените три езикови действия, правната разпоредба се включва в правната комуникация. Тя служи като посредник между волята, която изразява правото и волите, които реализират правото. Разпоредбата обективира волята на правото, която се възприема и пренася в индивидуалното съзнание като дължимо, което пък определя индивидуалната воля.

9.Официалност на правото

Правото е официален ред.То се полага и съществува като държавно установен ред.Установяването на правото е изключително държавен монопол.Недържавно право няма.Единствено държавата в лицето на своите държ.органи въвежда реда определен като право.В модерната държава,тези държави са изрично определени в Конституцията,която има предоставя и правотворческата компетентност.На това основание в преобладаващата си част като обем,правото на една държава има своя произход в държаванта воля изразена от съответни компетентни държавни органи.Наред с това в правото се включват и правила,които имат и недържавен произход.В съвременното право като изключение се включват и правила и правни норми постановени като обичайни.Те не произтичат от държавата,а са създадени в хода на общ.живот и съществуват като обичаи.Държавата може да ги приеме и да ги включи в правото,но това става след като държавата ги официализира.В бълг.нац.право,макар и малко на брой,съществуват обичайни по произход правни норми.Международното публично право има наддържавен (междудържавен) произход.То се създава в резултат на междудържавни договори като договорни право или като държавен норм.акт-международна конвенция.За да стане част от вътрешното право на една държава,межд.правен акт трябва да бѐе изрично официализиран от съответната държава.Това става като бива приет за част от нац.право,включва се в него с изричен закон (Ратификация,денонсиране).Правото на ЕС също има наддържавен х-тер по произход.ЕС е общност от държави,която създава общностно право.То има пряко приложение във всяка държава член на ЕС.Неговото признаване става по силата на договора за включване и приемане в ЕС и не се официализира от съотв.държава.Офиц.характер на правото изразява неговата връзка с държавата.Волята изразена в правото е волята на държавата като организация на о-вото.Обвързването на правото с държавата му придава властност и императивност.Освен като задължаващо,правото става и задължително.Правото започва да важи и да обвързва и по силата на държавната власт.То получава държавно-властна важимост и сила.Така,правото съществува като императивен ред.Императивността на правните норми се гарантира със санкции срещу нарушаването на реда.Различните норм.с-ми се защитават с различен вид санкции.Санкция за неизпълнение на моралните норми е съвестта на човека. Санкция за неизпълнение на религиозните норми,санкция за греха е божието наказание.Правото също е защитен ред.То носи в себе си правила за защита,които дават съдържание на юрид.отговорност.Правото съществува и като принудителен ред.Това също произтича от официалността на правото.Официализирането на правото става чрез неговото обективизиране в нарочно,изрично определени юридически актове.Те са необходимата форма,в която съществува съдържанието на правото и се определят още като източници на правото.

10.Норм.акт като източник на правото

Източник на правото е установената официална държавна форма на съдържанието на правото. Не съществува единна общоприета форма на правото. От гл. точка на неговото официализиране е прието държавите да се обособяват теоретично в няколко групи, наречени семейства. В тях съществуват различни източници на правото. Първото правно семейство вкл. държавите, които приемат за източник на правото норм. юрид. акт и закона. Това са държавите, които образуват романо-германското семейство. Тук влизат европейските държави. Включена е и Япония, Англия не влиза, тук е България. Второто правно семейство включва държавите от английската правна общност, от Австралия, от САЩ. В тези държави за източник на правото се определя съдебният прецедент. Докато англо-саксонското се определя като континентално право, англо-американското се определя като прецедентно право. Третото правно семейство включва държавите от мюсюлманският свят, които приемат за правен източник и религиозните норми вкл. в Корана. Реп. България е една от малкото държави, която има нарочен закон за норм. актове, където е положена легална дефиниция на понятието норм. юрид. акт (ЗНА). Към него има и указ. Според чл. 1, норм. акт съдържа общи правила за поведение, които се прилагат към индивидуално неопределен брой субекти. Тези правила имат нееднократно действие и този акт се издава или приема от компетентен държавен орган. Два критерия за норм. акт-нормативност на съдържанието и официалност чрез актове. НА съдържа общи правила за поведение. По логиката на изключването не са норм. актове онези юрид. оформени актове, които съдържат конкретно правило за поведение. Такива ненормативни актове са всички юрид. актове, които се издават по конкретен повод. Тези актове се отнасят и до отделни лица и за това се наричат индивидуални юрид. актове. Това са актове по прилагане на правото, а не по неговото полагане. НА съдържа правила, които се прилагат от индивидуално неопределен кръг от субекти. НА съдържа правила, които нееднократно действат. НА се различават от общите админ. актове. Административните актове съдържат общи правила, отнасят се до неопределен брой субекти, но имат еднократно действие и за това не са НА. Вторият критерий за НА е авторът, който го издава. ЗНА изрично посочва, че НА се издава или приема само от компетентен държавен орган. Издава се от изпълнителната власт, а се приемат от законодателната власт. Общ. съвети са органи на местното управление и техните наредби са юрид. норм. актове, но с ограничено локално действие. НА се издава не от държавен орган въобще, а само от компетентен за това. Това означава, че в кръгът на правомощията, които дават съдържание на компетентността на съответния държавен орган трябва изрично да е включено и това правомощие, а именно да издава НА от съответния вид. Правотворческата компетентност на държ. органи е определена в конституцията. Видът на НА и техният норм. обхват са определени от ЗНА.

11. Видове норм. актове

Правотворческата компетентност е разпределена между различни държавни органи като на всеки отделен държ. орган е предоставено право да издава и различен вид нормативни юрид.актове.В своята цялост,различните норм.актове образуват системата на законодателството. За да се осигури единство в тази система,съответно единство на правното регулиране,НА са обособени по своя предмет така,че да не се допуска едни и същи общ.отношения да се уреждат с различни видове НА.За да се осигури пълнота на системата се осъществява първична и допълваща правна система.За да се осигури съгласуваност на системата,НА следват определена йерархия.Тя изразява различната юридическа сила,която имат разл. НА,като самата тази юридическа правна сила,произтича от различното място на йерархията в държавната власт,което заема органа на издаваната власт.Властта произтича от народа.Въпреки разнообразните наименования,НА могат да се разделят на 2 вида:Законови и Подзаконови НА.Критерият тук е правната сила.Основен правен източник са законите НА.От своя страна това са :Конституцията,кодексите,които са кодифицирани закони и обикновените закони.Общият признак на законите НА е в техният предмет-всички те уреждат трайни общ.отношения.Различията в обхвата на правната уредба са в няколко аспекта:1)Конституцията е основен закон,тя поставя началото на законодателството,дава първична уредба на икономическите соц. управленски отношения в д-вата.Конституцията не урежда отношения предмет на отделните отрасли или лонове,които се уреждат от законите на основата на Конституцията.Тя включва правни разпоредби с разл.съдържание.Част от тези разпоредби обективират принципи от организационен политически х-тер.2)уреждат принципи,присъщи на гражданското о-во,но от гл.точка на качеството има на свободни собственици.3)урежда отношения,които не получават допълнителна уредба в закони.Кодексът е вид закон.Разликата между кодифицираният закон и обикн.закон е в обхвата.Кодексът по правило трябва да урежда отношения от определен род.Обикновеният закон има по-тесен обхват.Кодексите според отрасъла се делят на материално-правни и на процесуално-правни.Обикновените закони уреждат отношения,които съществуват като отделен вид.Според отраслите законите също биват материални и процесуални.Освен това има и устройствени закони.Законите се делят още на общи и специални.Общите закони уреждат по общ начин определените отношения.Специалните закони уреждат особени отношения в рамките на общите.Общият закон в този случай има допълваща роля.България като член на ЕС включва в нац.правна с-ма освен нац.пр.закони и втора група правни източници – правните актове на ЕС.Те са класифицирани от чл.249.Три вида актове:европейски регламенти-НА,които имат непосредствено действие във всички държави на ЕС.Законите уреждат общ.отношения с траен х-тер.Следователно общ.отношения,които нямат такъв х-тер,но се нуждаят от уреждане трябва да го получат от подзаконови НА.Постановление на МС-този вид НА са посочени в ЗНА.МС може да урежда първично,с постановления като НА,общ. отношения,които не са уредени от закона.Според чл.8 от ЗНА,всеки общ.съвет издава наредби,с които нарежда съобразно НА от по-висока степен,неопределени от тях общ.отношения с местно значение.Първичен НА-запълват съществуващи празнини.Правилниците,които издава МС са 2 вида:устройствен;актове по прилагане на закон.Правилници и наредби имат право да издават министрите,ръководителите на ведомства.За да се ограничи юридическата сила на МС,правилниците и наредбите на МС се дават като съдържание на ненормативни постановления.Правилници и наредби издават министрите,когато им е

диригирано от закон.

12. Йерархия на норм. актове

Практиката е показала, че не е възможно цялата правотворческа дейност да се предоставя на НС, а е удачно правотворческата компетентност да се предостави и на органите на изпълнителната власт, както и на местното самоуправление. За да се осигури единство и непротиворечивост на правния ред се възприема теорията за степенния строеж на правото, която се въвежда чрез йерархия между различните степени в структурата на правото. Тъй като правото се обективира в нормативни актове, то и степенуването се постига чрез йерархия на нормативните актове. Така йерархията в съдържанието се въвежда чрез йерархия на формата или на НА. Идеята за йерархията е изложена за първи път в християнското средновековие като идея за божествена йерархия. Според тази теория Бог дава светлина на хората, разум, знание, емоции и т.н., но не пряко, а според нивата на една йерархия. Предаване: Бог - патриарх - клир – миряните – езичниците. Тази логика се следва и в йерархията на правните източници.

13. Влизане в сила и действие на НА

След като бъдат приети НА се публикуват. Наредбите на общинските съвети се оповестяват като се изнасят на табла или чрез местната преса. Всички други НА, с изключение на общинските наредби се обнародват в Държавен вестник. Публикуването е необходимо условие, за да се обективира създаденото право. Публикуването е и предпоставка за влизане в сила на НА, като влизането в сила представлява началният момент във времето, от който момент започва действието на НА. За да може съдържанието на НА да достигне до правните субекти е необходим определен срок от време. Това е времето от публикуването до влизането в сила. Този срок се нарича "votato legis" и е определен в Конституцията – 3 дни. НА може да влезе в сила от момента на приемането му. От момента на влизането в сила, НА започва да действа, неговото съдържание става важно право. Действието на НА по принцип е за напред във времето. Новият НА въвежда нови правила, които правните субекти за напред ще следват в своето поведение. Само по изключение и с изрична разпоредба може да се даде обратна сила на НА (чл. 14, ал. 1, ЗНА). Обратната сила означава разпоредбите на НА да се прилагат към факти и отношения, възникнали и осъществени, завършени преди неговото издаване. Обратна сила не може да се даде на разпоредби, които предвиждат санкции. Това е невъзможно, тъй като буржоазното право налага, изисква правна сигурност. По отношение на наказанията, правната сигурност се основава на

принципа, че не може да има нарушение и наказание за деяния, които не са били предвидени към момента на тяхното извършване. От обратната сила трябва да се различава действието на правните норми по отношение на т.нар. висящи правоотношения. Всеки НА има действие във времето безсрочно. Той е в сила и действа, докато не бъде отменен с изрична разпоредба на нов НА от същият ранг. Постановление на МС се отменя с постановление на МС, наредба на министър се отменя с наредба на министър. Периодът на действие на НА може да бъде изменен или допълнен. Тези промени се извършват отново с изрични разпоредби на нов НА от същите разпоредби. Неприлагането на един НА не означава неговата отмяна. Той трябва да бъде изрично отменен.

14. ЮА-вторични изт. на правото

Понятието източник на правото навежда към неговото полагане и от тук към неговото прилагане в живота на о-вото. В по-широк план, в понятието правен източник се включват и ЮА, които спират действието на правни разпоредби или отменят правната сила на цели НА. Тези „денонсиращи“ актове спират действащи НА или техни правни разпоредби като ги изключват от съдържанието на действащото право. Този вид ЮА определяме като вторични източници. Те са такива, защото се издават винаги след приемането на първичният правен източник, след неговото влизане в сила. Този вид ЮА са контролни по х-тер, защото се издават в резултат на упражнен от компетентен за това държавен орган контрол с оглед действието на първичните правни източници. Този вид ЮА не са НА. С тях не се полагат нови правни норми, те не са ЮА с нормативно съдържание. Юрисдикционни актове. Те са актове издавани от съдебни институции. Различните съдебни институции упражняват контрол върху различните НА и съответно ги отменят с различни юрисдикционни актове. Същността на този контрол е да се следи за спазването на йерархията, което означава непротиворечивост на НА. Ако се установи противоречие, юрисдикционният акт спира действието или отнема правната сила на по-нисшия в йерархията НА. В Република България действат 2 институции за контрол върху НА: 1) Конституционният съд-не принадлежи към съдебната система, защото не решава правни спорове, за това той не е съд, съдилище. КС упражнява контрол конституциосъобразност на законодателството; 2) Върховен Административен Съд-той следи за съответствието на подзаконовите НА със законите. В рамките на ЕС контролна роля играе европейският съд. По силата на чл. 149 от К, КС се произнася по искане за установяване на противоконституционност на законите. За да се произнесе, КС трябва да е сезиран (отправено искане към КС да се разгледа опр.казус) КС не може да се самосезира. Правото да сезира КС е предоставено на не по-малко от 1/5 нар. представители, на президента, на МС, на ВКС, на ВАС. Гражданите или техните общности в България нямат право да сезират КС. КС постановява решения. С решението може да се реши, че няма постановление на конкр. закон или чрез закона като цяло, негови части или разпоредби са противоконституционни. Когато КС обяви акта за противоконституционен, той не се прилага от деня на влизане в сила на

решението. Когато решението се отнася само до част от закона, частта която не е обявена за противок. запазва действието си. Когато имаме част или цял закон, който е противок., той спира да се прилага, спира да действа. КС не отменя закона, това може да направи само НС. ВАС упражнява контрол за законосъобразност на подзаконовите ЮНА. Право да се оспори законосъобразността на подзаконов НА имат гражданите, организациите, чиито права, свободи или интереси са били засегнати от този акт или могат да бъдат засегнати, ако с този подзаконов НА се създават задължения. Служебно, законосъобразността може да се оспори чрез протест направен от прокуратурата. Чл. 145 от К., общините също могат да оспорват пред съда НА, с които се нарушават техни права, те могат да искат обявяване на незаконносъобразност на подзаконови актове от ВАС. Във всички случаи на оспорване АС образува дело и се произнася с решение. Когато установи, че не е на лице незаконносъобразност, АС отхвърля искането. Когато установи незаконносъобразност на АА, съдът го отменя изцяло или частично. Отмененият НА вече не съществува. При новите условия, законосъобразността трябва да се преценява и като съответствие спрямо правото на ЕС. Регламенти; директиви. В рамките на ЕС, юрисдикционен орган е съдът на евр. общности (СЕО). За да се наложи еднаквост при следването на общите принципи на правото на ЕС всеки нац. съд може да направи предварително, преди решаването на съд. дело, запитване до съда на ЕО-дали действащото нац. законодателство съответства на принципите на правото на ЕС и ли е в противоречие с тях. Това не е нужно при всеки съдебен спор, а само когато съдията установи реално или евентуално противоречие. Това означава, че съдията трябва да познава освен нац. законодателство и правото на ЕС и съдебната практика. Съдът на ЕО се произнася по запитването само, ако няма вече дадено становище по същият въпрос. Когато такова становище няма ЕС изготвя, приема отговор по запитването и нац. съдия го съобразява при решението си. Така, в случаите, когато становището на ЕС е, че НА от нац. законодателство съдържа правила, които противоречат на правото на ЕС, съответните правни норми не се прилагат. Те не са отменени, но губят своята правна сила. Един от големите въпроси на нац. и общностно ниво в ЕС е за ролята на съдебната практика и конкретно за осъществяването от съда тълкуване на източниците на правото на НА. Въпросът е в това дали тълкуването води до създаване на нови правила, съответно дали съдът в континенталната правна система играе и ролята на законодателство, каквато роля е призната на съдът на прецедентното право. Легалният отговор на този въпрос е отрицателен. На национално ниво нещата седят по следния начин: всеки отделен съдия тълкува закона, за да извлече точното правило от правната норма, която е приложима към конкр. казус. Така всеки съдия извлича и формулира правна норма, която прилага. От тук някои автори правят извода, че така всеки съдия извлича и формулира правна норма, която прилага. Ето защо той създава нова правна норма, а съдебното решение било равно на нов източник на правото. Съдът има задача да прилага правото, а не да го създава. Чрез съдебният акт, съдът дава на страните права и задължения, но не създава право като общи правила за поведение. Оеднаквяването на съдебната практика се осъществява чрез общите събрания (на ВКС и ВАС). Тези органи на съдебната власт приемат тълкувателни постановления. С тях се уточнява смисълът на правните разпоредби от НА, които са тълкувани и прилагани по нееднакъв начин. Тълкувателните постановления са задължителни за всички съдилища, но и тези актове не създават право, а конкретизират съдържанието на правни разпоредби. Да се

твърди, че се създават правни актове означава, че съществува едно съдийско право, което не е известно на гражданите и има регулативна роля едва в момента на решаване на правния казус от съда. Ето защо резултатът от това тълкуване не са нови правила, няма тълкувателни норми, чрез тълкуването не могат да се създават нови правила.

15. Соц. структура на правото

Правното регулиране представлява изработване и налагане на модели за възникване и протичане на соц. отношения. В този аспект съдържанието на правото е съвкупност от модели съответстващи на различни общ. отношения. Правото отразява соц. материя, която подрежда, регулира. Правното регулиране е продукт на соц. отражение. Отражението е необходим момент на всяка човешка дейност. Соц. отражение формира знанията, които о-вото използва своята съзнателна практическа дейност. С помощта на соц. отражение, обществото изработва соц. норми, вкл. и правните. Неправните норми свързват съществуващото като реални състояния с отмерено поведение като дължимо. Правото отмерва и условията и последиците и за това отражението на съществуващото е условие за неговото преобразуване в правно. Така се установява нова релация – съществуващото отмерено, отмереното е дължимо. В началото водещо е съществуващото. Това е регулираната соц. материя, която вкл. обективните условия. Отмерването е процес на изработване на правото, който вкл. няколко етапа: 1) отмерването се изразява в налагане на определеност чрез прилагане на съответната юрид. мяра. Мярата е границата на качеството, което е присъщо на същността на една даденост. Обективните дадености притежават регулиращи свойства и различни белези. Тези белези се отмерват и се конструира един абстрактен модел на реалната даденост. В едни случаи белезите се отмерват количествено, в други белезите изразяват свойства и т.н. Така с помощта на мярата, реалността се конструира в определен модел на компонент на правото. Всеки модел получава значението на компонент на правото и в това се изразява юридизацията. От своя страна, тези компоненти ни представят видово разнообразие, което също и въвежда в правото като отмерени и конструирани модели. 2) Отмереното като абстрактни модели се свързва логически в правило като конструкция. По този начин правото съществува като система от правила или като система от конструкции. Елементите на конструкцията се формират чрез понятия и се изразяват чрез думи, чрез термини. Правилото е логическа конструкция от понятия, изразени чрез текста на НА. От своя страна съдържанието на НА е структурирано в правни разпоредби. Общ. отношения изразяват социалното на човешкото съществуване-това са отношения между хората и техните общности. Правното регулиране на общ. отношения изисква: 1) да се юридизират индивидите и техните общности като участници в правния живот. Това става чрез получаването от правото на правосубектност, правно качество за носител на това качество. Правото създава, конструира и въвежда модела, изразен в понятието правен субект или субект на правото.

16.Юридизиране на общ.отношения

Ако разглеждаме полето на действие на правото като една част от общ. живот, то нейното съдържание включва участници и тяхното поведение. Поведението на хората дава съдържанието на общ.отношения.Взаимодействието между индивидите протича по различни начини,поради което се осъществява различен вид общ.отношения.В отношенията по повод разпределението и обмен на блага.Общ.съзнание възприема модела на диалог.Правото е обусловено в този вид отношения,които са негов предмет и за това то следва тяхната соц.структура,а именно диалога.По този начин диалогът като модел става матрица на правото.Правото регулира разпределението и обмена като следва структурата на диалога(Под диалог се разбира не езиковата форма,нейният модел наложен в правото).Диалогът като модел на взаимодействие се структурира от 3 компонента:1)предмет(опр.благо-необходим предмет на диалога,безпредметен диалог няма);2)страните(диалогът е свързване,съотнасяне на 2 страни към благо,диалогът винаги е двустранен,симетричността е негов характерен белег,същевременно характерът на благата налага необходимостта,субектите да притежават определено соц.качество,за да участват като страни в конкретен диалог.При това качествата са необходими,както за включване в диалога,така и за неговото осъществяване.Хората се включват и осъществяват различни диалози и това предполага множество различни качества);3)позиция на страната в диалога(всяка страна има своя отделна такава.позициите и всяка по отделно изразяват връзката на страната с благото съотнесена към насрещната страна.Страните влизат в диалог от съответни различни позиции,участието в диалога е участие от позиция,самият диалог е срещане и обвързване на 2 различни позиции.Правото следва този модел на практ. дискурс,правното регулиране представлява отмерване, моделиране,конструиране и юридизиране на компонентите на дискурса,което води до създаване на абстрактни юридически дискурси.Правото определя блага,които са материални (вещи),нематериални (духовни),организационни (властта).Правото ги определя като обекти.Правото определя тези необходими качества.След като се включат в даден диалог субектите получават ново дискурсно качество,което също е определено от правото.Правното качество е свързано и обуславя дискурсната позиция на страните.Дискурсната правна позиция съдържа модела на поведение за всяка от страните в конкретния диалог.Субективни права,правни задължения,правни забрани и правни заповеди са възможните модели на поведение,които са положени в правните позиции на страните.Правната позиция следва правно качество,позицията е прилежаща и принадлежаша на качеството.Всеки юридически дискурс е съотнасяне на две различни позиции,което съдържание е определено от правото чрез модели на предписано поведение.Регулативното действие на правото е именно това:1)протичането на общ.отношения да се осъществява от определена позиция;2)чрез модела на дискурс,2те позиции са обвързани,те са поставени в корелация.В типичния вариант,едната позиция включва субект.права,осъществяването,на които се свързва с правни задължения включени в другата позиция.Корелативната връзка между

позициите се полага или като модел на правоотношение или като модел на правна връзка. Правоотношението е модел на взаимност, където осъществяването на правата е свързано с изпълнението на отсрещното задължение. Правната връзка е модел на насрещност. Относителните права са тези, които винаги имат насрещен субект със задължения.

17. Юридизация на основанията

Общ. отношения представляват съзнателно волево взаимодействие между субектите, те не възникват по силата на природата. Те винаги са резултат, последица от някакви факти, събития, отношения в общ. живот, които представляват соц. основания за тяхното възникване и протичане. Ето защо, общ. рд, който носи правото включва освен определяне на последиците още и определяне на основанията. Основанията се юридизират като им се придава значение на необходими правни условия с чието предварително проявление се свързват правните последици положени в модела на дискурса. Юридизирането се означава като прано релевиране на различни социологически основания определени като факти. Правното релевиране означава юридизирането на определени дадености и полагането им в правото като юрид. факти. Понятието факт обхваща всички проявления на реалността. От тях в процеса на правополагане се релевират правни само една част. Останалите факти са и остават правни и релеванти, факти относими към правото. Кой факти да се релевират определя законодателят или по-точно то се определя от активната динамика на общ. отношения. Типът на релевираните факти следва типът на регулирането на общ. отношения. В гражданското право типичен юридически факт е сделката, в административното право типичен юрид. факт е административният акт, в наказателното право-престъплението. Правнорелевантен брак у нас е гражданският, а ирелевантен е църковният. За да се релевира един факт от реалността, той трябва да отговаря на две условия: този факт трябва да е реално съществуващ или реално осъществим; този факт трябва да има такова проявление, което изцяло или частично да може да бъде възприето от хората. В обратният случай не може да се очаква такъв юридически факт да има правни последици. Чрез законодателството се реализират три вида факти от реалността: събития, действия и състояния. Те се полагат в правото като юридически събития, юридически действия и юридически състояния. Юридическите събития са релевиранни проявления на природният свят, с които правото свързва правни последици. Типичните юридически събития са раждането и смъртта на човека. В съвременното право са юридизирани още някои природни явления. Юридическите събития се проявяват без и извън съзнателното волево поведение на човека. Юридическите действия са проявления на съзнателната човешка воля. Те са различни от фактическите действия. Юридическите действия са различни волеизявления на правен субект. Волеизявленията могат да бъдат обективирани по различен начин-чрез действия, чрез бездействия, чрез отказ от действия. Определящо е волеизявлението. Сделките са изключителни самоволеизявления. Юридическите състояния са резултат от проявлението на събития или действия, както правно

релевантни, така и правно ирелевантни. Например едно физическо лице поради болест е в състояние на слабоумие; търговец изпада в състояние на неплатежоспособност; работникът изпада в състояние на престой поради техническа неизправност на машините. Те имат постоянност във времето-временна и трайна състояние. Събитията, действията и състоянията възникват обективно, процеса на юридизация, обаче те не се вземат на готово. Юрид. факти се изработват чрез „откровено монтиране“ на естествените дадености. Тези дадености са част от юридизираната материя. Смишълът от въвеждане на юридическите факти е да служат като правна причина, от която се поражда правни последици. Юридическият факт е условие с настъпването на което правните субекти получават съответно дискурсно качество и заемат определената дискурсна позиция. Следва реализиране на съдържанието на съответната позиция.

19. Норм. с-ра на правото. Пр. норма

В своя живот хората обективно и неизбежно участват в различни връзки и взаимодействия помежду си. Условието на тези взаимоотношения, както и поведението на човека в тях са неизбежни, защото са обособени от нормативната обособимост на явленията и в природния и в соц. живот. Условието са обективно нормативни, което означава, че се повтарят. Ето защо поведението, както и условията не може да се изключи от тази нормативност, но може да бъде различно по съдържание. На определен етап от развитието на човешката общност, общ. съзнание отделя и определя един вид поведение, което свързва с определени повтарящи се условия, с вид общ. взаимодействия. Това поведение е отмерено като съдържание и по този начин се въвежда като задължително. При настъпването на определени условия, човек е длъжен да има, да осъществи определено поведение. Това поведение става длъжимо за човека. Изисква се като длъжимо. Длъжимото е характерна черта на соц. норми, на нормите, които обществото изработва, за да отмерва повтарящото се норм. поведение. Живота на човека е специално нормиран, всяко едно поведение на човека е отмерено или институционализирано чрез норми. Няма сфера от живота на човека, която да не е определена от норми. Техническите норми определят отношенията на човека към природата. Соц. норми-когато настъпи X обстоятелство, хората трябва да направят едно нещо. Това е длъжимото. Правото също има длъжимо, но е вкарано като задължително. Нормата е продукт на общ. съзнание. Представлява логическа връзка между определените, отмерените условия и отмерените последици. Нормата е връзката между правила за условия и правила за последици. По отношение на правото то е също нормативно явление, тъй като отразява една нормативна обективност в общ. отношения. Тези отношения са обективни и неизбежни. Правото има задача да придаде една външна субективна чрез съзнанието нормативност в протичането на тези отношения. Това става по следния начин: 1) абстрахират се реални човешки взаимодействия и се изработва модел на тяхното бъдещо протичане. Моделът включва отмерените условия; видът юрид. причина; отмерените последици. Условието и

последниците се определят чрез правила. Правилата се формулират общо, абстрактно, неиндивидуализирано и неперсонифицирано и се изразяват чрез правни понятия-делка, договор, правно нарушение, престъпление, вещ и т.н. За разлика от други соц. норми, в правото са отмерени, както последниците, така и условията. Определени са с правила. Отмерените условия се определят като юридически факти. Отражават типични повтарящи се житейски ситуации, състояние на човешки действия. Събитието е факт, който настъпва във независимо от човешкото съзнание и воля. Повторяемостта на фактите обуславя повторяемостта и нормативността на връзката им с последниците. Условията се въвеждат като необходима задължителна причина за последниците. Отмерените последици са следствие, имат за юрид. причина отмерените условия. Именно юрид. факти са модели на валидна действителна правна причина. Последниците са наложено чрез права поведение. Правните последици се полагат чрез модела на юрид. диалог и юрид. дискурс. Правото урежда отношения между хората по повод разпределението и обмена на блага. Правната последица включва субективни права, правни или юрид. задължения, правни заповеди или забрани. За разлика от други соц. норми отмереното в правната норма е (императивно) задължително и отклонението се определя като правно нарушение. Правонарушението е свързано със санкция, тъй като държавата защитава правния ред. В правната теория се поддържа схващането, че правната норма има 3 елемента структура Х-Д-С. Правната норма има 2 елемента-хипотеза и диспозиция(условия – последици). Хипотезата на нормата включва условията определяни като юридически факти и вида на причинността, която тези условия носят и поражда. Диспозицията на правната норма включва правата, задълженията и императивите, които са определени или разпределени между страните конкретния дискурс. Именно тези права и задължения, представляват правните последици като следствие от юрид. факт. Санкцията на пр. норма представлява вторична алтернативна негативна диспозиция. Съществуват различни критерии според които се прави класификация на пр. норма. Според юрид. сила на нормите изведено от вида на източника. От тази гледна точка различаваме норми на националното право, норми на международното право и норми на ЕС. Нормите на международното право имат примат над нормите на националното право. Според правната сила на самият източник-от мястото на източника произтича в йерархията. Според обхвата на съдържанието на правилата, нормите биват абсолютно определени и относително определени. Относителните са дадени по родове, а не по видове. По отношение на позициите-абсолютно и относително определените също. Според вида на правната позиция също може да бъде еднозначно определена, отмерена от правото(императивни правни норми), възможно е в самата правна норма да се включва възможността самите правни субекти да ограничават или разширяват правата и задълженията си. Тогава нормата е диспозиционна. Общ. отношения регулирани от правото, не са еднопорядкови като предмет на регулирането. Тези отношения са от различен род и вид. Правото следва това обективно различие и създава своя вътрешна структура. Правните норми са обединени, за да регулират определен вид общ. отношения. Правен институт-осиновяването, различен вид отношения между родители и деца.

20. Правна разпоредба

Правната норма е основно средство за изразяване на нормативността на правото като носи, като отразява модела на обществени отношения. Правната норма свързва правилата за условия и правилата за последици, които са структурирани като хипотези и диспозиции. Самите правила се полагат в правило чрез правни разпоредби. Ето защо правните разпоредби също са средство за изразяване на нормативността на правото. Правните разпоредби не са само езиков израз, не са просто текст, те са езикова форма на волеизявлението на законодателя. Правните разпоредби дават израз на отмереното, те са формите, чрез които отмереното е положено като правило. Обективно в текста на правния източник съществуват правилата като видове разпоредба. Правните норми са видове конструкции, които се полагат и извличат чрез съчетаване на правилата, чрез свързване на правните разпоредби. Правните норми не се записват, а се извличат от разпоредбата. В този смисъл се казва, че позитивното право е източник на правото (на правните норми). Това е разликата между юриста и неюриста в определен аспект. Правните разпоредби са 2 вида: регулативни и функционални. Регулативни са тези, които съдържат правилата, от които се съставя правната норма, от които логически се изгражда хипотезата-диспозицията-санкцията. От тази гледна точка, те вътрешно се разделят на правни разпоредби за условията (вкл. ЮФ). Разпоредби за последици-могат да бъдат позитивни последици (диспозиция) или негативни (санкция). Правните разпоредби за условия отмерват ЮФ и тяхната причинност. Правните разпоредби за последици отмерват чрез правила компонентите на съответния дискурс. Реалният живот е изключително разнообразен, което води до съчетаването на различни условия с различни последици. Това означава, че от правните разпоредби се извлича не една, а повече правни разпоредби. Това не означава, че произволно могат да се свързват ЮФ с правни последици. Разпоредбите са приложими само като са свързани с норма. Практиката показва, че житейските факти са много разнообразни и чрез интерпретацията на правната разпоредба могат да се свържат с правни последици. По необходимост практиката налага да се създават и правни разпоредби с друго значение, а именно да обслужват действията на правните норми. Това са разпоредби относно норми, които определяме като функционални правни разпоредби. Известният американски учен Харт ги определя като вторични норми. В българската правна наука, проф. Живко Сталев ги определя като норми относно норми. В действителност това са само правни разпоредби, защото нямат конструкция на норма. Особеното е, че са израз на отмерващата воля на законодателя, но не и на конструиращата. Тези разпоредби не могат да доведат до конструкция на норма, нямат нужните компоненти. Към този вид спадат следните: дефинитивни правни разпоредби (съдържат дефиниции и определения, използвани в съотв. НА); декларативни (чрез тях се декларират определени факти и качества); препащащи правни разпоредби (чрез тях правилото в една съществуваща ПР се пренася в друга същ. ПР); съществуват ПР относно правната сила на др. ПР. Те са 3 подвида: 1) отменят действащи ПР; 2) променят действащи до момента правни разпоредби; 3) допълват действащи ПР. Има и правни разпоредби, които определят действията на др. ПР във времето. Действието на правото, в смисъл на въздействие върху чов. отношения се осъществява в 3 аспекта: действие във времето, действие в пространството и действие по отношение на лицата. 1) разпоредби определящи началото на действие на др. разпоредби или на цял НА. 2) разпоредби, които

определят срока на действие на правните разпоредби.3)разпоредби,които определят обратното действие на правните разпоредби.Обратно действие на ПР се дава само по изключение,правното действие се дава за напред.Обратно действие не може да се придава на ПР съответно на правни норми,в които се определят санкции.Това е един от принципите на модерното право въобще и на наказателното в частност.Не трябва да се налага наказание за поведение,което е извършено преди в правото да се въведе това наказание.Може да се придаде обратно действие,ако санкцията е по-благоприятна.Близко към това е действието към завАрени случаи-резпоредби,които определят действието към завАрен случай (те вкл. определени ЮФ и настъпили правни последици,които не са завършили).Има и определящи действието на др. ПР по място-законодателството действа върху цялата територия на страната и върху лицата,които се намират върху нея.Същ. ПР относно тълкуването на ПР.Тълкуването е мисловен процес насочен към съдържанието на ПР,който има за цел да извлече точния смисъл,който е необходим,за да се съпостави реалността.Същ. ПР относно прилагане на право при празноти.Забранено е да се прилага санкция,наказание по аналогия.

Юридически задължения

С понятието норма се установяват правила за отмерено поведение или за спазване на определени изисквания.Има 2 вида норми-технически и социални.Техническите норми изразяват обективно зададени параметри.Соц.норми се изработват от човешкото съзнание и изразяват отношението на правния субект към модела на отмерено поведение.Соц.норми могат да се основават на технически норми като ги инкорпорират.Соц.норми изграждат структурата на норм.соц.регулативни системи (религиозни,традиционни,корпоративни,правни).Правната норма съществува като логически силогизъм.Всички правни субекти дължат данъци.Соц.норми не се създават произволно.Те отмерват поведението на правните субекти спрямо правните принципи.Принцип-лат.произход,означава основополагащо начало,фундамент на общ. явление.Правните норми винаги отразяват в себе си правни принципи.3 групи:общи-справедливост,хуманност,демократичност;междуетраслови-в процес.право-принцип на публичност в процеса;в облиг.право-правилата за продажбата се различават от правилата за продажбата в търговското право.

Структура на правната норма

Причинната връзка означава,че вредата е резултат причинен от действието.Необходимо е вредата да е пряк и естествен резултат,пряка и непосредствена последица от поведението.Този аспект на причинна връзка означава,че

вредата е възможна само от това действие. Ако вредата не е в причинна връзка с действието, тогава не е на лице обективна страна на правонарушението. В правната теория се спори относно проблема за т. нар. „правни аномалии“. Те са обективни противоправни деяние, на лице е обективната страна, но липсва субективната страна (вина на дееца). Отделна, но реална хипотеза представлява случаите на виновна деликтоотговорност (отг. без вина, присъща е на гражд. право). Правното действие поражда само действителните ЮФ. Правно недействителни са ЮФ, които не са годна причина, за да възникнат обективни правни последици. Това са действителни факти, но не са юридически валидни. Когато фактите не са настъпили реално, те са несъществуващи. Юридическите събития, понеже са извън волята на човека, те са или правно действителни или несъществуващи. Юридическите действия са, или правно действителни, или правно недействителни. Недействителността се основава на несъответствие между предписаните условия и изисквания в хипотезата на правната норма и тяхното правно осъществяване. Недействителността е 2 вида: абсолютна и относителна. В различните правни отрасли, недействителността се отразява с различни правни термини: в гражд. право абсолютната недействителност се определя като нищожност. Нищожният ЮФ не поражда исканите правни последици и при никакви нови условия не може да ги породни. Нищожността се определя още като начална. Например договор сключен чрез насилие е нищожен. Относителната недействителност в гражданското право се определя като унищожаемост. Унищожаемите ЮФ в гражд. право пораждат условно-правни последици (условно, тъй като всяка от страните може да се позове на унищожаемостта и на сделката). Възможно е обаче, унищожаемите сделки да се санират, да се допълнят липсващите елементи. В наказателното право, недействителният ЮФ се нарича несъставомерен (липса на състав на престъплението). Несъставомереността е равна на нищожността по значение. В адм. право недействителни могат да бъдат, както действията на граждани и юридически лица спрямо държавни органи, така и действията на държавните административни органи. Гражданите спрямо юридически лица-действителни или недействителни на материално и процесуално основание. Материално - когато лицето няма правен интерес, ако липсват някои от условията за персонификация. От процесуална гледна точка е необходимо действията на правните субекти да съответстват на съотв. форма. Дискусионен е проблема, дали адм. органи на държавата могат да издават недейств. актове. Приема се, че това е възможно като адм. актове са нищожни и неправилни. Нищожни са тези, при които липсва някой от атрибутите на адм. акт, както и ако е в нарушение на правния закон. Когато има нарушение на процедурата се счита, че адм. акт е неправилен (при несъщ. грешка). Недействителните факти в повечето случаи пораждат правни последици, но това не са предвидените позитивни последици, а нови неблагоприятни последици. Юридически презункции и юридически фикции-това са логически конструкции, присъщи на познавателната дейност на човека. Някои от тези са приложими в областта на правото и се възприемат като юридически презункции. В правото те се юридизират като юридически факти. Фикцията е една логическа връзка, при която един несъществуващ факт се приема за настъпил и съобразно него се определят последици. Юридическите фикции са ограничени-класическата е останала от римското право (според нея заченатият се смята за роден при откриване на наследството и се включва като наследник, защото така изисква справедливостта). Презункциите са такива конструкции, при които от наличието на един

съществуващ факт се прави предположение за същ. на друг факт и правните последици се свързват със съществуването на 2ри факт,което е хипотетично.Презункциите (житейски и юрид.) се делят на оборими и необорими.Необорими са тези,за които се приема еднопосочна връзка между факта,който съществува и факта,който се извлича от него (Пример:подписа под един документ означава,че този който го е подписал,той го е съставил).Оборими са тези,при които може да се окаже,че действието е невярно.Класически-всяка омъжена жена е девойка.

23.Диск.пр.позиции.Субект.права

Правото възниква като соц.равенство като се съотнася по еднакъв начин с правните субекти и реалните фактори.Разпределението на блага в правните позиции се извършва чрез отмерването или в съответствие със соц.справедливост.Правото предоставя на правните субекти възможности за проява на свободна воля и дава съизмеримост на противопоставени позиции по повод блага.Правото следва модела на общ.диалог като налага императивни модели на поведение.Юридическият дискурс е общ и абстрактен модел,който се осъществява чрез реално-правни отношения и връзки.Чрез модела на юридическия диалог страните получават от правото своите позиции.Те включват модели на правно установено поведение:субективни права,юридически задължения и правни императиви.Правните позиции са в корелация помежду си.В едни случаи позицията включва субективно право и юридическо задължение,други хипотези.Позициите включват субективно право и правна забрана.Юридическият дискурс се сменя в правно отношение или правна връзка.Компонентите на дискурса са-блага,страни с дискурсно правно качество и дискурсни правни позиции.При правоотношението блага става предмет.Страните са правните субекти.Правната връзка е разновидност на правоотношението.При него страните са точно и конкретно определени.При правната връзка едната страна включва неопределен брой правни субекти.Дискурсните правни позиции се основават на формата на волята на правните субекти.Когато последният действа от позицията на свобода казваме,че той притежава субективни права.Терминът субективно право се използва едновременно с противоположният термин обективно право.В римското право двете понятия се изразяват с термина "ius".Субективното право традиционно се противопоставя на обективното (в теорията).Съществува тезата,че обективното право е съвкупност от норми,а субективното право е реализиране на тези норми.Получава се юридически парадокс.Изводът е,че в процеса на своето регулативно въздействие,правото напуска своята абстрактност и влиза в реална връзка с правните субекти.Човек не може да се прояви като правен субект без условията,в които го поставя правото.Конструкцията на субективното право представлява юридически модел на целенасочено поведение.Целите се отнасят до задоволяване на интересите от осъзнати потребности.От тази гл.точка субективното право изразява признат интерес на своя титуляр.Съзнателното поведение е волево,насочено към постигане на целите.В този

аспект, субективното право изразява признатата възможност на своя титуляр да упражни своята воля. Така, чрез субективното право, интересът се свързва с волята, а волята се обуславя от интереса. Суб. право е теоретична конструкция, въведена в новото време от буржоазната правна наука. През 19в. учените юристи формулират различни теории относно същността на субективните права. Според естествено правната школа, суб. право възниква и съществува като израз на природата на човека. Човекът има своите потребности и интереси, които трябва да намерят място в позитивното право. Според волевата теория, суб. право представлява израз на волята на правния субект. Според теорията за интереса, суб. право е правно защитен интерес. Според Георг Йелинек, СП обединява 2 елемента. Волята е формален елемент, а интересът-материален. Обяснението за същността на СП се свързва с поведението на правните субекти. Определящият признак е признатата свобода на действие на носителя на СП. Същността на СП е призната, предоставена, отмерена соц. свобода. Субективното право е юридически призната власт върху блага. Тази власт представлява свобода на волята да се вземат автономни и независими решения. Поведението е свободно и властно спрямо благата като негов обект. Субективните права са правно признато средство за осигуряване на соц. блага и възможност за избор на модел на правомерно поведение. Субективните права са юридическо измерение на признатата от СП мяра за соц. свобода. СП е израз на такова поведение на субекта, което му гарантира свободна дейност, свобода на избор, получаване на материални и духовни блага и възможност за изискване на насрещно поведение.

Структура на СП

Състои се от определени правомощия. Правомощието представлява елемент от структурата на СП като форма на позволено свободно действие. В съдържанието на СП се вкл. няколко правомощия. Те определят съдържанието на дискурсната правна позиция. В бълг. тория е наложено становището за триелементната структура на СП. Тези 3 елемента се определят по следния начин: право на собствено активно поведение; право на титуляра на СП да изисква определено поведение от правно задължено лице; право да се иска защита при неизпълнение на насрещно дължимо поведение. Правото на собствени активни действия е правомощието титулярът сам да извършва юридически значими действия. Правото за изискване на определено насрещно поведение се изразява в юрид. възможност на титуляра да изисква изпълнение или спазване на юрид. задължения или императиви. Притезанието е възможността да се получи защита или да се преведат в действие принудителни мерки за реализиране на правата. Свободата на волята има различни проявления. СП е юридизирано по различен начин. Правната теория въвежда различни критерии за класификация на суб. права. В зависимост от това дали титулярът реализира правото самостоятелно или със съдействие, СП биват: самостоятелни-осъществява се чрез собствените действия на титуляра; несамостоятелни-правото се реализира единствено чрез поведението на насрещен субект. Според съдържанието си биват: първични и производни. Първичните

се основават върху конкретна правна разпоредба. Производните се реализират след опр.юр.ид.действие. Според начина на реализиране на дискурса биват:абсолютни.Те имат правна валидност и се упражняват спрямо всички правни субекти.Те дават възможност на титуляра да изисква едно отрицателно задължение.Това са задълженията за въздържане от въздействия върху благото.Относителни права-те имат правна валидност срещу определени правни субекти.Относителните имат за противоположна позиция позитивни задължения и негативни задължения.Според характера на правните последици правата биват притезателни и потестативни.Притезателните дават на едно лице власт да изисква от друго лице извършване на опр.действия.Потестативните дават на лицето власт да създаде ново правно положение.Пример:право на развод.Според вида на правния субект:права на отделен правен субект,права на множество правни субекти,права на колективни правни субекти.Според възможността за оценяване на интереса правата биват имуществени и неимуществени.Имуществените имат стойност за размяна и могат да бъдат обменни.Те притежават специфични характеристики-отделимост,прехвърлимост,погасимост и възможност за принудително изпълнение.Неимуществените права се наричат лични.Те не могат да бъдат обменяни и оценявани.Това е правото на име.В зависимост от сферата на реализиране:материалноправни и процесуалноправни.Според темпоралната допустимост-срочни и безсрочни.Частни и публични се извършват въз основа на властническия империзъм на държавата.Частните СП са свързани с една претенция за признаване на защита.Публичните СП са свързани с интереси,защитени само чрез възможността да се иска.

26.Реализиране на правото

В социологически план регулирането на човешкото поведение се осъществява като се зададат правила и като тези правила се изпълняват.В тази връзка,правното регулиране включва 2 етапа:правополагане и правоприлагане.Под правоприлагане се разбира реализирането на правото в широк смисъл.Правното реализиране се изразява в един процес,в който се осъществява практическото действие на правото.Като регулативна система с императивен характер,правото действа в 2 алтернативни плана-регулативен и санкционен.Водещ е регулативния.При регулативният модел,правните субекти реализират моделите заложи в диспозицията,а при санкционни се осъществяват моделите заложи в санкцията.Връзката е от причинно-следствен характер,което означава,че не може да се реализира санкция,ако е осъществена диспозиция.Този втори аспект на регулирането,който е свързан с реализирането на санкцията,се залага отделно и се определя като юрид.отговорност.Реализирането на правото като процес обхваща 2 последователни стадия:1)осъществяване от правните субекти на факт.действия,на факт.поведение,което има правнозначим или правнорелевантен характер.Извън този 1-ви етап не може да се задейства процеса по реализиране на правото.Правото урежда общ.отношения,чиито същностен елемент е човешкото действие.Правнорелевантното човешко поведение представлява юрид.факт,който води

до предписаните пр.последници.В бълг.правна теория,благодарение на проф.Венелин Ганев,се приема една теория,според която настъпването на предвиденото в хипотезата обстоятелство води след себе си до:1)възникване на правно отношение.Правоотношението представлява една връзка между два правни субекта,която е предвидена в съответната правна норма.Тази връзка в зависимост от обстоятелството може да бъде конкретна или абстрактна.Конкретна е тогава,когато е между точно определени 2 правни субекта.Такава е връзката в гражд.право,в облигационното право.В тези случаи се говори за относими права.Тази връзка се определя като правоотношение в тесен смисъл.Различава се от правоотношението в този план понятието правна връзка.Правната връзка възниква,когато се реализират т.нар. „абсолютни права”.При тях е точно определен носителя на правото-едната страна,а насрещната страна е неопределена,вкл.неопределен по численост брой правни субекти.Абсолютно е правото на живот,правото на собственост.2)Правоотношението има съдържание и това са задълженията и правата на страните;3)Правоотношението има предмет и това е конкретно благо.Според проф.Дачев понятието има по-различен смисъл.С осъществяване на юрид.факт,правните субекти се обвързват с правото.След като осъществят някакво действие,което е правно значимо,на сетне тяхното поведение става зависимо от правото.Вторият стадий включва практическото осъществяване на съдържанието на правните позиции.Механизма на правоприлагането се разглежда в няколко аспекта,на 1-во място във философски.Правната норма представлява общо абстрактно правило за поведение.В правните предписания по общия абстрактен начин са положени юрид.факти,адресатите,правата и задълженията,респ.санкциите.Правната норма съществува обективно като една обща възможност.Тази обща възможност се реализира чрез нейната конкретизация,което означава,че се свързва с конкретни реални ситуации.Едновременно с това предписанията на правната норма се персонифицират с оглед на точно определени правни субекти.Адресатите общо посочени в предписанията се свеждат до точно определени лица.Чрез тази конкретизация и персонификация в процеса на реализиране,правната норма се свежда от общта в конкретна възможност.На 2-ро място,реализирането на правата в логически аспект-реализирането на правото се обяснява и като логически процес на силогизъм (логическа конструкция,при която чрез съпоставяне на 2 модела или 2 факта се прави извод за тяхното развитие или тъждество.Представлява съдържанието на правната норма като последници,условие.Фактите,които се сравняват с положеното в правните предписания са действия или ситуации.Ако съвпада значи между фактическото обстоятелство и предписанията е реализирана норма.

27.Тълкуване на правото

Въпросът за реализирането на правото поставя проблема за неговото тълкуване.Правото е обективирано чрез езика.То може да бъде положено в някаква писмена форма,в електронна форма,но неговата практическа сила,неговото влияние

върху субектите идва от момента на разбирането му, а това става чрез тълкуването. Ако все върнем назад във времето, сключването на договори, доказването на факти при спорове или обвинения, както и други съдебни процедури са били конкретизирани чрез точно определени действия. Дейността, чрез която се разкрива смисъла на правната разпоредба представлява тълкуването като професионална дейност. Тълкуването може да бъде официално и неофициално. Неофициалното е разяснение с личен характер. Това е дейност по разясняване, която няма задължителен характер. При необходимост всеки гражданин може да прочете дадена правна разпоредба и да си я тълкува. По-важно е официалното тълкуване, което има значение. То се извършва от квалифицирани юристи във връзка с решаване на определен казус. Тълкуване, което се извършва от държавни, съдебни, административни органи, от адвокати. От гледна точка на субекта, който тълкува официалното тълкуване се дели на: 1) авторово (автентично) - извършва се от органа, който е издал НА. В тази връзка, авторово тълкуване ще имаме тогава, когато Народното Събрание тълкува закон, който е приело. Този, който е сътворил разпоредбите най-точно може да изтълкува смисъла им. Съществува и мнение, че със създаване на КСтой получава право да тълкува конституциите и законите. Не трябва да се приема. 2) Съдебно тълкуване - съдът дава на НА във връзка с определен казус. Тълкувателната дейност на съда се проявява в 2 аспекта: от една страна, това е казуалното тълкуване (конкр. разпоредби във връзка с конкр. казус); 2) тълкувателната дейност на съда се свързва с тълкуването на НА във връзка с необходимостта да се оеднакви съдебната практика. Трайната съдебна практика се оказва вътрешнопротиворечива. 3) Административно тълкуване - извършва се от административни органи, също има задължителен характер по отношение на правните субекти. При официалното тълкуване е задължително, а при неофициалното е препоръчително да бъде предшествано от една специфична познавателна дейност на тълкувателя, определена в теорията като "критика на закона". Разбира се да се установи, дали закона е действащ, дали правните разпоредби включени в него са действащи? Действието е във времето в пространството и по отношение на лицата. В тези 3 насоки трябва да се установи: 1) Има ли такъв закон? 2) Влязъл ли е в сила, ако го има? 3) Има ли териториално ограничение този закон? 4) По отношение на всички лица ли действа? 5) Има ли предвиден и издаден ли е подзаконов акт по прилагането на този източник? Тълкуването има задача да разкрие смисъла, който е положен чрез текста. От тук се говори за едно съотношение между духа на закона и буквата на закона. Съотношението на тези 2 аспекта на писаното право е възможно или като съвпадане или като разминаване. Търсенето и извеждането на точния смисъл на знака се определя като тълкуване на обема на правните норми или разпоредби. Бива 3 вида: буквално тълкуване (то е факт, когато има връзка между смисъла и знака); когато няма съвпадане са възможни 2 варианта – стеснително и ограничително тълкуване. Ограничителното се извършва тогава, когато езиковия израз е по-широк по съдържание отколкото смисъла, който изразява. Тълкуването е една интелектуална дейност, при която се използват различни способности, за да се разкрие смисъла вложен в текста. Прието е, че има 4 начина: 1) езиково (стремежът е чрез анализ, правилата на езика да се стигне до смисъла); 2) логическо тълкуване; 3) историческо тълкуване (търси се смисъла на пр. разп. съотнесен към времето и конкр. условия, когато е създадена тази разпоредба); 4) систематично. Правните източници, правните разпоредби следват един

системен принцип, който е вътрешноприсъщ на правото чрез структурите на правния отрасъл и правния институт. В тази връзка смисъла може да бъде изведен и от системното място на отделната правна разпоредба, която трябва да се приложи. Прието е, че смисълът на правните разпоредби, ако е неясен се извлича от смисъла на най-близките правни разпоредби. Има хипотези, които са значими, но не са получили правна уредба. Това състояние се определя като празнини в правото.

„Празнини в правото има тогава, когато правото мълчи, вместо да говори” - Зоркин. Празнините се запълват чрез прилагане на правото по аналогия. Тя е начин да се запълнят празнините в правото като едни установено нормативно решение, предписание, модел да се приложен към сходен модел без да е предварително насочен към това. 2 вида аналогия: аналогия на закона и аналогия на правото. Аналогията на закона може да бъде посочена в закона или да е включена мълчаливо. Аналогията на правото никога не се посочва изрично. Допуска се, наложена е от теорията, за да се оправдае практиката. Аналогията на правото означава да се реши случая като се формира обоснована разпоредба чрез принципите на правния отрасъл. Аналогията на правото се търси в принципите на цялото право.